

ПРОБЛЕМИ У ПОСЛОВАЊУ МАЛИХ ПРЕДУЗЕЋА КАО И ЕКОНОМСКИ ПОДСТИЦАЈИ ЊИХОВОГ РАЗВОЈА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ

Апстракт: Мала предузећа су, захваљујући свом предузетничком карактеру, одиграла веома важну улогу у економској транзицији бивших социјалистичких земаља. Односно, мала предузећа су била кључни елеменат у процесу транзиције и приватизације. У раду се управо говори о мјесту и значају малих предузећа у привредној структури, као и проблемима са којим се сусрећу током пословања, у земљама у транзицији. Битан акценат је стављен на економске мјере подршке развоју малих предузећа, у овим земљама, с циљем превазилажења постојећих проблема и настојању да се овај сектор трансформише у динамичан и тржишно оријентисан дио привреде.

Кључне ријечи: мала предузећа, предузетништво, транзиција, стратегија развоја.

1. ИЗБОР КРИТЕРИЈУМА ЗА КЛАСИФИКАЦИЈУ ПРЕДУЗЕЋА ПО ВЕЛИЧИНИ И ДЕФИНИСАЊЕ МАЛОГ ПРЕДУЗЕЋА

У теорији и пракси, како свјетских тако и домаћих аутора, присутне су дилеме и мимоилажења око избора критеријума за дефинисање величине и граница до којих се протежу микро, мала и средња предузећа. Домаћа економска литература почела се озбиљно бавити овим проблемом почетком деведесетих година прошлог вијека. Критеријуми који се у свијету и код нас користе за класификацију предузећа по величини су: *статистички, функционални и институционални*.

Статистички критеријум приликом класификације предузећа по величини у обзир узима статистичка обиљежја као што су: број запослених, висина оствареног прихода, вриједност ангажованих средстава (укупна имовина), обим остварене производње и ниво техничке опремљености. Треба напоменути да знатан број земаља приликом дефинисања појма микро, малог и средњег предузећа полази од броја запослених радника као основног критеријума, који је транспарентан и отпоран на инфлацију. Међутим, овај критеријум има одређених недостатака¹ који се огледају у

¹ Већина развијених тржишних привреда дефинисала је пензусе по појединим дјелатностима којима се дефинише број запослених и на основу њих предузећа се сврставају у мала, средња и велика. Тако нпр. постоје предузећа која имају број запослених од 500 до 1000, а да би се по својим основним карактеристикама могла сврстати, ако се изузме број запослених, у мала предузећа. Исто тако, постоји велики број самосталних занатских радњи и малих индустријских погона који запошљавају мали број

неједиству ставова међу земљама у погледу броја запослених као границе између микро, малих, средњих и великих предузећа. "Евидентно је да статистички критеријум за класификацију предузећа по величини није објективан, па стога многи теоретичари, а и практичари, овај критеријум сматрају недовољно поузданим, те предлажу његову комбинацију са функционалним критеријумом."²

Функционални критеријум полази од улоге и задатка коју предузеће има у привреди земље као цјелини. Овај критеријум је квалитативно прецизнији од статистичког, али је у значајној мјери условног карактера. Најбитнија функционална обиљежја предузећа су: обим и карактер производње и извршених услуга, карактер управљања, власништво над средствима за производњу, ширина тржишта за пласман производа и техничка опремљеност предузећа. Примјена овог критеријума је доста сложена у пракси, иако постоје разлике међу ауторима када је у питању редослед и интензитет наведених обиљежја.

Институционални или власнички критеријум полази од припадности институцији код које је предузеће регистровано. Тако се приликом регистрације предузећа дијеле на: мала, средња и велика. Овај критеријум је широко распрострањен у земљама развијених тржишних економија, а посебно у САД. Наиме, у САД је 1953. године основана *Агенција за управљање малим бизнисом (Small Business Administration-SBA)* у циљу институционалне подршке развоју микро, малих и средњих предузећа. Приликом оснивања предузећа постоје разрађени критеријуми по којима се предузећа сврставају у групу "*small firm*" (малих фирми) и тиме уживају институционалну подршку.

Када говоримо о избору критеријума за класификацију предузећа по величини, видимо да не постоји јединствен критеријум избора, којим би се крајње објективно могла извршити класификација. Стога је потребно комбиновати сва три критеријума с циљем што објективнијег приступа овом проблему, а тиме би и управљање привредном структуром било ефикасније.

У развијеним тржишним привредама, користећи наведене критеријуме, мало предузеће се различито дефинише. *Агенција за управљање малим бизнисом (SBA)* дефинише као веома мало предузеће оно које има испод 20 запослених, док је мало предузеће оно које има од 20 до 99 запослених. *SBA* користи и додатне квантитативне критеријуме по којима су мала предузећа :

- малопродајна предузећа, чија годишња продаја не прелази 3,5 до 13,5 милиона долара (зависно од врсте малопродајне дјелатности),
- услужна предузећа, чији годишњи приход не прелази од 3,5 до 14,5 милиона долара (зависно од врсте услужне дјелатности),
- veleпродајна предузећа, која немају више од 100 запослених радника,
- предузимачи, чији годишњи приход не прелази 17 милиона долара и
- произвођачи, који немају више од 500 запослених радника.

Канадски секретаријат за мали бизнис (SMA Business Secretariat) дефинише као мала предузећа као она чија годишња продаја не прелази 2 милиона долара и имају мање од 50 запослених радника. *Канадска статистика (Statistics Canada)* као максимум за мало предузеће узима годишњу продају од 3,5 до 13,5 милиона долара и мање од 50 запослених радника. *Европска Унија* као мало предузеће дефинише као оно

радника, али су техничко-технолошки тако опремљени да би се могли сврстати у групу средњих или великих предузећа, ако се изузме број запослених радника.

² Бранко Ракита, Станко Станић, Стеван Стевић, Бизнис рејтинг 500, Република Српска, Globmark, Београд, Економски факултет Брчко, Економски факултет Бањалука, 1999, стр. 126.

које има мање од 50 запослених, укупан приход мањи од 7 милиона евра и активу мању од 5 милиона евра. Другу дефиницију је дала *Свјетска банка*, по којој мало предузеће има мање од 50 запослених, укупан приход мањи од 3 милиона евра и активу мању од 3 милиона евра. У *Србији* се малим предузећем сматра оно које има мање од 50 запослених, годишњи приход мањи од 2,5 милиона евра и имовину вриједну мање од 1 милион евра, док се у *Босни и Херцеговини* под малим предузећима подразумијевају правна лица која запошљавају од 11 до 50 радника, с тим да се у оквиру њих разликују микро предузећа, која имају до десет запослених.

Треба на крају истаћи да постоје и друге концепције којима се покушава дати одговор на питање *"шта је мало?"* Једна од њих је и она коју даје амерички теоретичар Н. Walter, а према њему се мали бизнис може сматрати онај бизнис:³

- који се ослања на локалне изворе,
- који има веће трошкове производње,
- који има по једну фабрику и
- који зависи од великих фирми.

2. УЛОГА И ЗНАЧАЈ МАЛИХ ПРЕДУЗЕЋА У ПРИВРЕДНОЈ СТРУКТУРИ

Мала предузећа⁴ постоје и послују у скоро свим привредним областима. Ова предузећа, сходно економским параметрима, имају мали обим пословања, мали уложени капитал и мали број запослених радника. У мала предузећа се убраја велики број предузећа, од сасвим малих која имају само по једног запосленог, до предузећа која су по својим карактеристикама веома блиска средњим предузећима. Послови малог предузећа су, по правилу, локалног карактера са становишта тржишта и запослености. У малим предузећима долази до изражаја предузетничка⁵ иницијатива, профитабилност улагања капитала, иновативност и креативност и као таква она доприносе убрзанијем развоју привреде. Мало предузеће, по правилу, оснива појединац, предузетник, који је истовремено и власник и менаџер предузећа. Предузетник је особа која организује, управља и одговара за бизнис и друге у предузећу. Он самостално доноси све одлуке које се односе на пословање и сноси ризик пословања предузећа. Узимајући у обзир предузетнички карактер малог бизниса, за очекивати је да је *предузетник кључ индивидуалности* у малом предузећу.

³ Радојинца Јојин, Радомир Божић, Предузетништво за нови вијек, Приштина, 1998, стр. 6.

⁴ Од укупно двадесет милиона предузећа, колико их има у Европској унији, 99% су мала и средња предузећа (у САД их има 25 милиона, а у Јапану 5 милиона). Она доприносе укупном бруто друштвеном производу ЕУ са 60%, а обезбјеђују преко 80 милиона радних мјеста. То конкретно значи да је у сектору МСП (малих и средњих предузећа) запослено двије трећине запослених од укупног броја запослених у приватном сектору у ЕУ. У земљама Европске уније владе доносе прописе који су фокусирани на подршку малим и средњим предузећима и на стимулисање њиховог раста и конкурентности. **Извор:** www.barn.edu.yu

⁵ Предузетништво се може дефинисати као усмјеравање капитала у конкретна запослења; Оно даје капиталу конкретан облик, комбиновањем са другим факторима производње (радом, земљом, новцем и другим ресурсима). **Извор:** Радојинца Јојин, Радомир Божић, цитирани рад, стр. 29.)

Пословна стратегија малих предузећа је усмјерена на послове за које нису заинтересована већа предузећа и управо ту она виде своју шансу. Предузећа мале привреде повећавају степен и обим кориштења нових ресурса једне привреде, уз висок степен флексибилности и адаптивности новим тржишним и другим условима. Висок степен тржишне флексибилности и ниски фиксни трошкови представљају значајну одредницу и *компаративну предност*⁶ малих предузећа. Највећи број малих предузећа оснива се и послује у области малопродаје, veleprodaje и у сектору услуга. У области производње, мала предузећа најчешће послују у облику *кооперационог повезивања* са средњим и великим предузећима и то у областима производње, што захтијева брза прилагођавања, или су сезонског карактера. *Стратешка важност* сектора малих предузећа огледа се у следећем:

- мала предузећа доприносе порасту запослености много више него велика предузећа и могу на дужи рок да обезбиједе веома значајан удио свих запослених,
- мала предузећа могу да помогну у реструктуисању тако што апсорбују сувишне раднике,
- мала предузећа повећавају конкуренцију на тржишту.

Сектор малих предузећа добија посебан значај у земљама које остварују убрзани технолошки развој, јер се преко малих предузећа лакше преноси савремена технологија. Осим што имају изузетано значајну улогу у локалном и регионалном развоју једне земље, мала предузећа могу имати значајну улогу у спољној трговини. Наиме, она се могу појавити као кооперанти великих предузећа и мултинационалних компанија. "У систему остваривања кооперационих веза у међународним пословним активностима јављају се у суштини два метода сарадње: а) на бази подјеле (координације) задатака између партнера и б) на бази заједничког спровођења (имплементације) пословне активности. Први метод је карактеристичан за почетне облике сарадње, док други метод карактерише сложеније форме у разним врстама активности и огледа се кроз заједничку употребу ресурса или инсталираних капацитета".⁷

С друге стране, главни задатак влада земаља у транзицији јесте стварање позитивног политичког и економског амбијента погодног за јачање овог сектора и његово ефикасно дјеловање у условима тржишне економије. Транзиционе економије су на различитим нивоима разумијевања и развоја сектора малих и средњих предузећа (МСП). Тако група најразвијенијих земаља има правни систем постављен тако да подржава развој овог сектора. У посебним случајевима постоји потреба за исправкама и допунама након преласка из ране фазе транзиционог процеса на виши ниво. Друга група земаља има већ припремљен правни систем и предстоји им још да изврше имплементацију кроз прикладне програме подршке и промоције малих и средњих предузећа, док се трећа група земаља налази на самом почетку. Наиме, њихови парламенти тек треба да донесу законе, а владе стратегије којима ће промовисати развој сектора малих и средњих предузећа.

Постоји више разлога који указују на потребу развоја сектора малих предузећа. Доношење веће економске користи у смислу стварања нових радних мјеста, повећање ефикасности и економског раста, само су неки од разлога. Према томе, мала предузећа

⁶ Принцип компаративних предности подразумева да ће се свако предузеће специјализовати за производњу оних добара и услуга које може произвести уз релативно ниже трошкове (у којима је релативно ефикасније од других предузећа).

⁷ Миле Јовић, Међународни маркетинг, Београд, 1997, стр. 334.

заузимају своје мјесто у привредној структури и играју значајну улогу у економији сваке земље, што се манифестује кроз повећање запослености, иновативне активности и убрзан технолошки развој.

3. ПРОБЛЕМИ У ПОСЛОВАЊУ МАЛИХ ПРЕДУЗЕЋА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ

Више од десет година транзиције у бившим социјалистичким земљама емпиријски је потврдило и артикулисало став да је тржиште много ефикаснији координатор економских активности, него што је то административно посредовање у активностима привредних субјеката. За ефикасно тржиште потребна је конкуренција, односно конкурентна привредна структура. Зато је суштина реструктурирања социјалистичких привреда била – повећање спољне и унутрашње конкурентности, тј. отварање према спољњем, и поспјешивање стварања масе нових конкурената на домаћем тржишту.⁸

Земље у транзицији кренуле су од планиране и централизоване ка тржишно оријентисаној економији. Током периода централне и планиране економије већина државних предузећа су функционисала у вјештачки и одбрамбено оријентисаном економском амбијенту који им није дао прилику да науче да се понашају тржишно. Трансформација државних предузећа у приватна није аутоматски резултирала стварањем профитаблиних компанија, *јер предузетништво прије свега подразумева спремност да се преузме ризик*, а потом до изражаја долазе искуство и изоштрен осјећај за бизнис.

Предузетнички карактер малих предузећа утицао је на то да су она одиграла кључну улогу у економској транзицији Србије, Босне и Херцеговине, као и земља у окружењу. Економско реструктурисање се односило на измијештање радне снаге, капитала и других ресурса из великих, финансијски пропалих предузећа, у области веће ефикасности и конкурентности. Мала приватна предузећа су била кључни елемент у процесу транзиције и приватизације. С обзиром да послују уз оштра буџетска ограничења, ова предузећа су обавезна да испуне захтјеве тржишних услова, који се брзо мијењају или у противном пропадају.

Иако има изгледа да Србија профитира од развоја малих предузећа на сличан начин као и остале земље у транзицији, полазна тачка тог развоја се, донекле, разликује од осталих транзиционих привреда. Знатан број малих предузећа која сада послују у Србији постоје још од осамдесетих година, тако да нису нешто ново у данашњим условима привређивања. Посљедњих година сектор малих предузећа показује забрињавајући недостатак динамичности пословања. У Србији, према званичним подацима, постоји континуирана стагнација или чак смањење броја малих и средњих предузећа. Према неким незваничним подацима, у Србији постоје одређена подручја с јачом предузетничком традицијом, гдје локалне власти имају више слуха за дјелатности малих предузећа.

Бројни фактори, економског и друштвеног окружења, као и државна регулатива битно утичу на пословање малог предузећа и јаче су изражени у односу на пословање великих компанија. С циљем схватања односа малих предузетника према спроведеним промјенама у њиховом окружењу и осталим претпрекама које утичу на њихов успјех,

⁸ Група аутора. Извод из студије SEED-a: Конференција - мала и средња предузећа, Београд, октобар, 2003, стр.3.

Економски сектор *OECD-a*⁹ спровео је истраживање о пословању малих предузећа у Србији. Истраживање је било усредсређено само на стварно мала предузећа, она која су имала око 50 запослених.

Према истраживању Економског сектора *OECD-a*, најзначајније тешкоће у пословању малих предузећа су: недовољна куповна моћ потрошача, раст трошкова инпута, недовољна обртна средства, неповољни кредити, јака конкуренција, високи порези и сл. Предузетници су истакли три највећа проблема, рангирана према озбиљности с којима су били суочени у оснивању и вођењу свог предузећа. Највећи проблеми предузетника били су: слаба куповна моћ, недоступност обртног капитала и кредита, као и високи трошкови репродукционог материјала. Посебан проблем који су истакли предузетници односио се на слабо ширење послова и немогућности набавке нове опреме, што је, свакако, везано за ниску ликвидност и профитабилност. С друге стране, прибављање разних дозвола и потврда представља тежак задатак за предузетнике. Предузетници сматрају да су процедуре за регистрацију нових предузећа, као и прибављање дозвола и потврда, веома бирократске, доста компликоване, скупе и одузимају много времена.

Исти или слични проблеми прате предузетнички сектор у Босни и Херцеговини. Као кључне препреке за оснивање и рад већег броја малих предузећа, предузетници и стручњаци истичу компликовану правну регулативу, тежак приступ финансијским средствима и недовољну институционалну подршку. Највећи број привредника истиче да оснивање предузећа представља веома дуг, компликован и скуп процес, који укључује читав низ надлежних субјеката. С друге стране, краткорочне и скупе кредите банкарски правдају високим ризиком пословања у БиХ, истичући потребу унапређења правне заштите у области наплате потраживања. Изразита слабост институционалне подршке развоја малих и средњих предузећа представља заједничку особину земаља у транзицији, а свакако да БиХ по томе није изузетак.

У међувремену се пословне активности у БиХ одвијају у мору компликованих процедура и регулатива, како при оснивању привредног субјекта, тако и у свакодневним пословним активностима, па чак и приликом гашења предузећа. Постојеће стање углавном је наследило бившег социјалистичког система, који није познавао тржишну привреду, нити је подржавао концепт приватне својине, као основног својинског облика доминантног у развијеним економијама. Наиме, власти умјесто да дају подршку развоју малих и средњих предузећа, која би примила велики број радника који остају без посла, према таквим приватним иницијативама су се односиле потцјењивачки. Стога су предузетници главну подршку имали у програмима ЕУ, САД и међународних организација. Одређене значајније позитивне промјене у БиХ се почињу осјећати тек од 2004. године, када је усвојен оквирни *Закон о регистрацији пословних субјеката у БиХ*. Иако је област малих и средњих предузећа прилично запостављена у цијелој БиХ, Република Српска је 2004. године, за разлику од Федерације БиХ, начинила корак више, формирајући ентитетску *Агенцију за развој малих и средњих предузећа*.

⁹ Организацију за економску сарадњу и развој (*Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD*) основале су земље чланице Конвенцијом, потписаном у Паризу 14.12.1960. године, која је ступила на снагу 30.9.1961. године. Организација за економску сарадњу и развој је међународна, међувладина економска организација, која окупља 30 земаља чланица и сарађује са 70 других земаља свијета и великим бројем владиних и невладиних организација. Позната је по својим студијама и статистичким прегледима који покривају широк спектар економских и социјалних тема, од макроекономских до оних из области трговине, образовања, развоја, науке и иновација. У последње вријеме *OECD* се све више бави и анализирањем стања у земљама-чланицама, нудећи своје велико знање и искуство новим тржишним економијама у земљама у транзицији. **Извор:** www.mfa.gov.yu

4. ЕКОНОМСКИ ПРОГРАМ ПОДРШКЕ РАЗВОЈУ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА У ЗЕМЉАМА У ТРАНЗИЦИЈИ

Стање привреде у БиХ тренутно је лоше и незадовољавајуће. На лоше стање, можда најбоље, указује податак по којем је БиХ једна од најсиромашнијих земаља Европе и земаља са најмањим бројем предузећа по глави становника. Наиме, са седам малих и средњих предузећа на хиљаду становника БиХ вишеструко заостаје за чланицама ЕУ, а уз Молдавију, налази се на дну европске лествице. Примјера ради, у Чешкој, Мађарској и Пољској тај број десет пута већи. У Републици Српској, на примјер, постоји 15.000 малих¹⁰ и средњих предузећа, а поређења ради у њемачкој покрајини Баден Витенберг, која је површином једнака РС, тај број износи преко 400.000.¹¹

Иако је дуг и далек пут да број предузећа у БиХ достигне број у ЕУ, ипак су направљени први кораци у уклањању бирократских препрека. Наиме, пројектима SPIRA¹² USAID-a¹³, владиних и невладиних организација и агенција, жели се скратити регистрација предузећа на један дан како би се повећао број предузећа у БиХ. Циљ USAID-овог пројекта SPIRA је да малим и средњим предузећима олакша приступ тржишту путем смањења административних препрека за њихово оснивање и рад. USAID-ов SPIRA пројекат проводи активности ка смањењу уплива државе, унапређењу законског оквира за предузетнике, те унапређењу процеса и усаглашавању закона и прописа којима се регулише економски развој. Како би се обезбиједило да једном усвојене политике, процедуре и одредбе добију потребну подршку, USAID-ов пројекат SPIRA пружа техничку помоћ институцијама и појединцима који потпомажу примјену ових реформи, истовремено водећи рачуна о њиховој усклађености са директивама Европске уније.

SPIRA је четворогодишњи пројекат који има за циљ да унаприједи издавање грађевинских дозвола и урбано планирање, процес регистровања предузећа и режим инспекције путем реформе постојећег законског оквира и административне праксе у БиХ. SPIRA је дио USAID-овог настојања да убрза економски развој и отварање нових радних мјеста, те подржи развој приватног сектора у БиХ. До данас је америчка влада, путем USAID-a, обезбиједила више од милијарду долара помоћи намијењене подршци економског, демократског и друштвеног напретка у БиХ.¹⁴

Захваљујући, на примјер, законодавним измјенама које се тичу поједностављења процеса провјере испуњавања минималних техничких услова, покренутим од стране

¹⁰ Према неким процјенама у РС има око осам хиљада малих предузећа која запошљавају близу сто хиљада радника.

¹¹ Извор: www.onasa.com.ba/ASPNews

¹² USAID-ов пројекат поједностављења активности издавања дозвола и режима инспекција (SPIRA).

¹³ Агенција САД за међународни развој (*United States Agency for International Development* -USAID) је независна агенција федералне Владе САД, а смјернице за своју спољну политику добија од Државног секретара САД. Дјелатност Агенције је подршка дугорочном и правичном привредном развоју кроз широк обим програмских области, укључујући помоћ и подршку привредном развоју, демократији, пољопривреди и трговини, као и општу здравствену и хуманитарну помоћ. Сједиште USAID-a је у Вашингтону, а његову снагу чине заступништва широм свијета. USAID има блиско партнерство са приватним добровољним организацијама, америчким организацијама, универзитетима и фирмама, међународним и агенцијама других влада, те другим америчким владиним агенцијама. USAID сарађује са више од 3.500 америчких компанија и преко 300 америчких приватних добровољних организација. Извор: www.skgo.org/code/navigate.php

¹⁴ Извор: www.comart.mapabih.com

USAID SPIRA пројекта, вријеме потребно за покретање занатско-предузетничке дјелатности у Републици Српској из области трговине, угоститељства и занатства смањено је са 34 на осам дана. Овим је знатно скраћена административна процедура и постигнут знатан напредак.

Сличне активности се проводе и у Федерацији БиХ. Агенција САД за међународни развој (USAID) потписала је 21.2.2008. године Меморандум о разумијевању са Владом Федерације БиХ, како би се скратило вријеме потребно за регистровање предузећа у овом ентитету. USAID-ов пројекат SPIRA и Влада ФБиХ радиће заједно како би се вријеме потребно за регистровање предузећа скратило за једну трећину, а вријеме за добијање грађевинске дозволе за 50 посто. Циљ је да се у ФБиХ повећа ефикасност и транспарентност процеса издавања дозвола и успостави ефикасан систем инспекције наклонен бизнису. У сарадњи са Владом ФБиХ и њеним институцијама, USAID ће радити на уклањању баријера које стоје на путу развоја малих и средњих предузећа, при чему ће осигурати техничку помоћ за унапређење пословне климе и отварање нових радних мјеста.

Званични статистички подаци Републике Србије указују на релативно ниску запосленост и производњу у сектору малих предузећа, заједно са стагнацијом броја малих предузећа. Један од разлога оваквог стања је то што Србија протеклих година није имала развијен финансијски систем. Наиме, од финансијског система једино је успјешно функционисао систем платног промета, док су банке биле више редистрибутивне институције у вршењу социјалне функције државе. Упоредо са банкама функционисао је и Фонд за развој Владе Србије из кога су кредити усмјеравани ка великим друштвеним предузећима, без обзира на њихову кредитну способност, односно способност корисника да кредите и врате. Дјелујући у овом правцу, Министарство финансија Републике Србије почиње да примјењује двојну стратегију. Оно намјерава да смањи обим сиве економије и ограничи субвенције државном и друштвеном сектору, уз истовремено побољшање услова за пословање легитимних приватних малих и средњих предузећа.

Имајући у виду прворазредни значај сектора малих и средњих предузећа, надлежни органи у Србији, у сарадњи са Агенцијом САД за међународни развој (USAID)¹⁵, са правом предузимају неопходне кораке у правцу трансформисања овог сектора у легитиман, динамичан, тржишно оријентисан дио привреде, који послује у условима тешких буџетских ограничења. Детаљније статистичко праћење малих предузећа могло би открити подручја у којима је неопходно прилагођавање политике да би се остварио општи друштвени циљ.

¹⁵ Програми USAID-а подржавају локални развој приватног сектора стварањем амбијента који ће омогућити предузећима раст и просперитет и јачање капацитета предузећа у циљу њиховог опстанка на тржишту. Очекивани резултати су повећан број предузећа и радних мјеста, као и повећање тржишног удјела српских предузећа на домаћем, регионалном и међународном тржишту. USAID пројекат за развој конкурентности је четворогодишњи пројекат од 14.7 милиона долара који је покренут у октобру 2007. године, у циљу подстицања економског развоја кроз значајно повећање конкурентности приватног предузетништва у Србији. Пројекат ће радити са малим и средњим предузећима у водећим привредним гранама да би се повећала продаја, извоз, инвестиције и број радних мјеста. Пројекат ће радити са следећим секторима: информационом и комуникационим технологијама (ICT), туризмом, образовањем, филмом и продукцијом, производњом одјених предмета, инжењерством и менаџментом у грађевинарству, грађевинским материјалима, логистиком и превозом робе, ауто-дијеловима, прерадом дрвета и производњом намјештаја, као и обновљивим изворима енергије.

Да је развој малих и средњих предузећа важан земљама у транзицији показују између осталог и *стратегије развоја* којима владе промовишу циљеве и дају одреднице како би ствари требало да се одвијају у неком дужем или краћем периоду.

Народна скупштина Републике Српске усвојила је, половином 2007. године, *стратегију развоја малих и средњих предузећа* која је основ за дјеловање свих учесника у овом сектору. Институционална мрежа подршке развоју малих и средњих предузећа у Републици Српској повећава се из године у годину. Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа ради на стварању што бољих гаранција за кредитирање малог и средњег предузетништва (уз помоћ кредитно-гарантних фондова или на неки други начин). Влада Републике Српске донијела је низ мјера важних за развој предузетништва, као што су оснивање Развојно инвестиционе банке и "гиљотина прописа", односно поједностављивање регистрације преузећа. Док је, у циљу стимулесања извозних послова, планирано ослобађање инвестиционе потрошње малих и средњих предузећа свих пореза и давања. Влада РС планирала је пласирати 14 милиона марака у облику кредита за мала и средња предузећа, према Развојном програму Републике Српске. Локалне заједнице које добијају ренту од Електропривреде РС, попут Требиња, Рудог, Гацка, Угљевика и Вишеграда, потрошиће ове године око десет милиона марака за подстицај малом и средњем предузетништву.

Влада Србије је усвојила *стратегију развоја малих и средњих предузећа и предузетништва* у за период 2003-2008. године. Њен циљ је промоција предузетништва и креирање оквира за отварање одрживог, међународно конкурентног и извозно оријентисаног сектора малих и средњих предузећа и предузетништва у периоду од пет година, чиме би био објезбеђен економски и друштвени бољитак.

Да и земље ЕУ придају велики значај развоју малих предузећа види се по томе што владе ових земаља доносе прописе који су фокусирани на подршку малим и средњим предузећима у циљу стимулесања њиховог раста и конкурентности. Тако је у марту 2000. године током самита шефова влада Европске уније у Лисабону, овај сектор означен као један од стубова у постизању циља да Европска унија постане "најконкурентнија и најдинамичнија привреда у свијету до 2010. године". У јуну 2002. године лидери Европске уније су усвојили *Европску повељу (са 10 тачака) за мала предузећа*, којом се позивају земље чланице Европске уније и Европска комисија да пруже подршку и помогну малим предузећима у бројним кључним областима, попут образовања и обуке предузетника, као и стварањем ефикаснијег законодавства, прописа, пореског и финансијског система. На тај начин у потпуности је признат значај малих предузећа и предузетника за развој, конкурентност и запосленост у Европској унији.¹⁶

ЗАКЉУЧАК

Иако се различито дефинишу, мала предузећа имају јединствено мјесто у привредној структури и велики значај у привредном развоју, како економски развијених земаља, тако и земаља у транзицији. Земље у транзицији настоје превазићи проблеме, са којим се сусрећу мала предузећа, заједничким активностима са Агенцијом САД за међународни развој (USAID), у циљу трансформисања овог сектора у легитиман, динамичан и тржишно оријентисан дио привреде. Овоме треба додати и институционалну подршку влада земаља које директним дјеловањем и путем стратегија развоја утврђују правце и одреднице дугорочнијег и динамичнијег пословања овог сектора.

¹⁶ Извор: www.finmisp.edu.yu

Литература

1. Јојић, Р., Божић, Р. (1998), Предузетништво за нови вијек, Институт за економска истраживања АД, Приштина
2. Јојић, Р. (2002), Менаџмент, Институт за економику и развој РС, С.Сарајево
3. Јовић, М. (1997), Међународни маркетинг, TrimSoft Trade, Београд
- Ракита, Б., Станић, С., Стевић, С. (1999), Бизнис рејтинг 500, Република Српска, Globmark Београд, Економски факултет Брчко, Економски факултет Бањалука
4. Транзиција и институције, Зборник радова, Институт друштвених наука-Центар за економска истраживања, Београд, 2002.
5. www.comart.mapabih.com
6. www.pbsbih.ba
7. www.ubbih.ba
8. www.dw-world.de
9. www.barn.edu.yu
10. www.finmsp.edu.yu
11. www.onasa.com.ba/ASPNews
12. www.bihforum.com
13. www.vladars.net
14. www.mfa.gov.yu
15. www.skgo.org/code/navigate.php

Слободан Суботић

Business problems of small enterprises and economic stimuli of their development in countries in transition

Summary: *Small enterprises, thanks to their entrepreneurial character, have played a very important role in the economic transition of the former socialist countries. Namely, the small enterprises were the crucial element in process of transition and privatization. This paper is exactly about the position and importance of small enterprises for economic structure. It is also about business problems the small enterprises encounter in transition countries. Economic measures of support for small enterprises development in these countries are highly emphasized, in order to overcome the existing problems and try to have this sector transformed into a dynamic and market oriented part of the economy.*

Key words: *small enterprises, entrepreneurship, transition, development strategy.*